

זאת אף לא במלים וכ"ש במעשים. * את הדבורים הוא רואה כחנופה, ואת המעשים כחוסר צניעות, מה שלגבי אחרים הוא דבר טבעי ומובן מאליו.

לכן, חושבני שתסביר לרעיתך שבנוכחות אחרים אפילו הם בני משפחה, אתה סולד מכל קרבה גופנית, ובטוחני שהיא תבין אותך, שכל חיי הנשואין הם פשרות בין אפיים ותכונותיהם של בני אדם השונים במדת מה איש מרעותו. אבל שלא בנוכחות שום אדם, נהג כרצונה (כל זמן שאתה מרגיש שאכן עדיין רצונה בכך) כדי למנוע "חשש פגיעה ברגשותיה", ותכוין לשם שמים, כדי שיהיה לכם שלום-בית, וגדול השלום.

מא

(* כתבי תביעה והגנה

חביב ואהוב הוא המשפט על הי"ת נותן התורה לעמו ישראל (וכמובן מאליו משפט צדק), וכדברי רבותינו על הפסוק שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, אמר רבי לוי למה הדבר דומה למלך שהיו לו בנים הרבה והיה אוהב את הקטן יותר מכולם, והיה לו פרדס אחד שהיה אוהבו יותר מכל מה שהיה לו, אמר המלך נותן אני את הפרדס שאני אוהבו יותר מכל שיש לי לבני הקטן שאני אוהבו מכל בני. כך אמר הקב"ה, מכל האומות שבראתי אני אוהב אלא לישראל שנאמר כי נער ישראל ואוהבהו, מכל מה שבראתי איני אוהב אלא הדין שנאמר כי אני ה' אוהב משפט. אמר הקב"ה נותן אני מה שאהבתי לעם שאני אוהב הוי שופטים ושוטרים תתן לך (מדרש רבה, פרשת שופטים).

(* הרצאה בכינוס הארצי לתורה שבעל-פה במוסד הרב קוק.

כאמור, הכונה היא למשפט צדק. ולכן, הקפידה תורה באופן נמרץ, שיבוא הצדק לביטוי הולם, לא בדברים המהותיים בלבד, אלא גם בדברים קטנים לכאורה. הקפידה תורה במינוי דיינים שיהיו אנשי חיל יראי אלקים אנשי אמת שונאי בצע, הקפידה כמו"כ שיהיו בקיאים בדין, הקפידה על שפיטה בצדק בצוותה שלא לעות דין ואצ"ל שלא ליקח שוחד ואפילו לא שוחד דברים וכדומה, כל אלה דברים מהותיים מאד הבאים להבטיח משפט צדק.

וכשם שהקפידה באלה, הקפידה גם בדברים קטנים לכאורה, והם רבים מאד בהלכה, ולדוגמא נציין דברי רבותינו (במס' שבועות ל') וכפסק הרמב"ם (הלכות סנהדרין פרק כ"א ה"א), לא יסביר פנים לאחד וירע פנים לאחר. הרי שאפילו על הסברת פנים של הדיין לאחד מבעלי הדין הקפידה תורה.

ומענינים דבריו של הרה"ק אור החיים על הפסוק שמע בין אחיכם ושפטתם צדק, קשה מה צריך לצוות לזה אם לא ישמעו על מה ידונו. עוד למה אמר בדרך זה ולא אמר שמעו (והאריך בדבריו ובסיומם כתב) ואפשר שיצו ה' שלא ישא עיניו כל עיקר בהם כי אפשר שיטעה אחד מהם במין הראיה שהוא עין יפה יותר ממנו ויסתתמו טענותיו. ושמעתי מפי חכם גדול חסיד וגדול בישראל הרב ר' משה בירדוגו זלה"ה שהיה מדקדק בשעת הדין שיהיו עיניו למטה ולא היה נושא עיניו כל עיקר, והיה מרגיש שאם היה נושא עיניו לצד ההכרח באיזה אחד מבעלי הדין היה מתבלבל שכנגדו. והוא אמר "שמע" בין אחיכם, שלא יעשו אלא השמיעה, והדברים באים מהטוענים בפניהם באין השתנות לאחד מהם, ובזה ושפטתם צדק.

(אגב, הש"ך בחו"מ סימן י"ז ס"ק י"ג, כתב על דברי מרן שם שיהיו בעלי הדין בעיניו כרשעים, ועפ"ז כתב בספר חסידים דאין להסתכל בפני בע"ד כשטוענים דאסור להסתכל בפני אדם רשע ע"כ. ולפי מ"ש לפרש דברי מרן הנ"ל בספרי "דבר המשפט" פרק כ"ג ה"י אין

הכונה להחזיקם ממש כרשעים, ומטעם זה לא היה נראה לאסור על הדיין להסתכל בפני בעלי הדין, אבל מהטעם שכתב הרב אור-החיים נראים הדברים. אלא שכל ענין זה טעון בירור, שאף כי איש אלקים קדוש אמרו, הנה הנסיון מוכיח כי רצוי וראוי שהדיין יביט ישר אל מול פניו של בעל-הדין הטוען, כי כאשר אין אדם דובר אמת, חש באי-נוחות הגורמת לו מצמיץ בעינים, קימוץ שפתים, קימוט מצח וכדומה. זו מכונת האמת המשתקפת בפני בעלי הדין. ולכן, צריך ביאור מ"ש הרב שלא להסתכל בפני בעלי הדין כלל, ואין כאן מקומו להאריך).

זו דוגמה אחת משימת הלב הרבה של ההלכה להשגת משפט צדק. באותו פרק (ה' סנהדרין פרק כ"א) מנה הרמב"ם שורה ארוכה של דינים שנועדו למטרה זאת. דין שויון גמור בין בעלי הדין, הסברת פנים, קדימת בירורים משפטיים, ואפילו הופעתם החיצונית ועמידתם בפני הדיינים וכדומה.

ואנו בחרנו בדוגמא הנ"ל לא במקרה, אלא משום שרצינו לצטט את דברי אור-החיים, על אותו פסוק נפלא "שמע בין אחיכם ושפטתם צדק", שהוא יסוד להלכות רבות, שכל מטרתן להביא לידי משפט צדק, ומכלל זה גם בירורנו העיוני בדין "כתבי תביעה והגנה". כי אליבא דאמת משפט צדק מתחיל לא בשעת עמידת בעלי-הדין בפני הדיינים, אלא הרבה יותר מוקדם, בשעה שהתגלע הריב בין שני הצדדים, וכשמחליטים להביא את משפטם לפני הדיינים. בשני דברים בא הדבר לידי ביטוי, א) פניה לעצת עורך דין. ב) הכנת כתבי תביעה והגנה. על הנושא הראשון לא אדבר כאן (כיון שתתקיים הרצאה מיוחדת עליו). רק זאת אקדים שגם מורת רוחה של ההלכה מהשמעת טענות באמצעות מורשה בא מתוך אותו פסוק נפלא שציטטנו לעיל "שמע בין אחיכם ושפטתם צדק", כי פניה לעצת עורכי הדין והכנת כתבי תביעה והגנה, היא ראשית שיפוץ הטענות (אם נדבר בלשון נקיה) הגורמת לעיוות דין.

טענות בכתב

(כתבי תביעה והגנה)

כתב הריב"ש בתשובה (הביאה מרן הב"י בחושן המשפט סימן י"ג). שאלתם, שתי כתות באו לדין, האחת מורשה הבא בהרשאה מסדר טענותיו בכתב ומבקש בפניכם לעשות לו דין באותן הטענות. והכת האחרת משיבה ואומרת שאין לדיינים לקבל שום טענות בכתב. תשובה: בדין משיבה זאת הכת האומרת שאין לקבל שום טענות בכתב, לפי שאין להטריח לנתבע לקחת טופס מטענות התובע ולהשיב עליהם מתוך הכתב ולעשות הוצאות חנם. וגם שיש לדיינים לשמוע טענות הכתות מפיהם שמא מתוך דבריהם ילמדו ויבינו מי מהם טוען באמת, ולא שיבואו בטענות מסודרות מפי אחר כאשר בודא מלבו ליפות טענות של שקר בתיקון הלשון, אלא ישמעו הדיינים טענות התובע וטענות הנתבע מפיהם ויצוו לסופר הדיינים שישים טענותיהם בכתב כפי אשר סדרו אותם מפיהם לפנייהם וזה למען לא יוכלו הכתות לחזור בהם ממה שטענו בפניהם (שו"ת הריב"ש סימן חצ"ר).

ושני נימוקים אלה שכתב הריב"ש למניעת קבלת טענות בכתב, נראה שיש נפקא-מינה ביניהם, שלפי הטעם הראשון, "כדי שלא לגרום הוצאות חנם לנתבע בהכנת כתב הגנה", יוצא שאם שני הצדדים הסכימו ביניהם להגיש טענותיהם בכתב מותר לקבלם. ואילו לפי הטעם השני "כדי למנוע טענת שקר בכתב, אבל בשמיעת הטענות מפיהם ילמדו להבין מי טוען אמת", יוצא שאף אם שני הצדדים ירצו להגיש טענותיהם בכתב אין לדיינים לקבלם, שהרי הם מצווים על בירור משפט אמת, והסכמת הצדדים לכאורה אינה מועילה כלל.

אלא שאחרי זה הביא מרן הב"י (בבדק-הבית) בשם הריטב"א בפרק קמא דמכות, שגם בבעלי-הדין בעינן מפיהם ולא מפי כתבם (ר"ל

כמו בעדים ששם איירי הסוגיא בזה). והוסיף, "וכן כתב ב"ה שאם אמר שיכתבו טענותיהם וישלחו לב"ד דמצי חברה לעכב עליה. ואף לזו הדעה אינו אלא בשולחים לב"ד אבל בכותבים כתבי טענותיהם לב"ד ואומרים שהם טוענים כמו שכתוב שם אין בכך כלום וכמו שנהגו דמפיהם קרינן ביה. ואח"כ הביא דעת הסוברים שלא נאמר כל זה אלא בעדים ולא בבעלי-הדין. ואחרי שמרן בבית-יוסף הביא כל הדעות והסברות הנ"ל לא הכריע כלל. (מן הראוי לציין, שמדברים הנ"ל נראה מפורש שכבר נהגו אז להגיש טענותיהם בכתב בפני ב"ד).

וגם דברי מרן בשו"ע בהלכה זאת באו עמומים במקצת (כונתנו אם שניהם רוצים להגיש טענותיהם בכתב). וזו לשון מרן (בשו"ע חו"מ סימן י"ג ס"ג): אין כופין את האדם שיתן טענותיו בכתב, ואין לדיין לקבל טענות בכתב (ריב"ש בתשובה) אלא ישמעו טענותיהם מפיהם ויצוו לסופר לכתבם, ולא יכתבו אלא מדעת שניהם, ושניהם נותנים שכר הסופר עכ"ל. ופירש הסמ"ע, דלא מבעיא שאין כופין אותו שיתן לבעל דינו טענתו כתובה, דיאמר איני רוצה שתהיה עלי כאריה ארבה ללמוד מטענותי להשיב עליהם שקר, אלא אפילו ליתן לב"ד בכתב ג"כ אינו יכול לכפותו, ואפילו כבר טען בפניהם משום דלאחר שכתבו טענותיו אין בידו לשנותם. ועל מ"ש מרן עוד שם, ואין לדיין לקבל טענות בכתב, פירש הסמ"ע היינו כשלא טענו עדיין על פה עיי"ש.

לביאורי הסמ"ע על דברי מרן הנ"ל נשוב עוד להלן. כאמור לעיל לא ביאר מרן להדיא מה דעתו אם שניהם רוצים לטעון בכתב, אלא שהרמ"א הגיה על דבריו הנ"ל וזו לשונו: מיהו אם שני בעלי הדין רוצים לטעון בכתב הרשות בידם וכל מה שכותבים אינם יכולים לחזור בהם עכ"ל. וסברא זאת היא שהעתקנו לעיל בשם מרן בבדק-הבית. ועל זה כתב הסמ"ע לפרש בס"ק ט"ז: דכיון שנתרצו ואין חוששים לנפשם שהאחד יסדר טענתו

מפי הסופר ויבדה מלבו כנ"ל (הכוונה ליפות טענות של שקר בתיקון הלשון) שוב אין לב"ד לחשוש שהרי מחלו זה לזה עכ"ל. מפשיטות דברי הרמ"א אין משמעו שבא לחלוק על מרן, וביחוד שלא כתב דבריו בלשון "יש אומרים" שמשמעותו ברורה לחלוק (אף שאין זה דיוק מכריע, וכבר מצאנו במקומות רבים שהרמ"א חולק על מרן בלי להשתמש בלשון "יש אומרים"). ומכאן שכאילו מרן אף הוא מסכים שאם שניהם רוצים לטעון בכתב מקבלים מהם, ולא בא הרמ"א לחלוק אלא לפרש.

אלא שכל זה נראה לכאורה תמוה ביותר, שפרט גדול וחשוב זה (היינו אם שניהם רוצים לטעון בכתב) יסתום מרן לחלוטין. וראיתי להגר"א בביאורו (שם אות י"ב) שכתב על דברי הרמ"א: מיהו, חולק אשו"ע. עכ"ל. ומכאן משמע שהבין הגר"א בדעת מרן שאף אם שניהם רוצים לטעון בכתב אין מקבלים, והרמ"א בא לחלוק. אלא שאח"כ הוסיף הגר"א וכתב בליקוט עוד שם על דברי הרמ"א: ומיהו אם וכו' דהא נתרצו ואין חוששין שהשני יבדה טענות מלבו והוי כקבלוהו. ומ"ש בשו"ע ואין לדיין לקבל משמע אפילו ברצון היינו מרצון שלו שלא ברצון זה שכנגדו עכ"ל. ומכאן נראה שמרן והרמ"א אינם חולקים בזה, ושניהם מודים שאם שניהם רוצים למסור טענותיהם בכתב מקבלים מהם.

והנה מתוך זה שהביא הגר"א שתי שיטות בהבנת כונת הרמ"א בהגהתו על מרן, משמע שהוא עצמו לא ברירא ליה אם כונת הרמ"א היתה לחלוק על מרן או לפרש דבריו.

וטרם נבוא לפרש מה שנראה לענ"ד בהבנת דעת מרן הב"י, נזכיר תמיהתנו דלעיל שהדבר נראה תמוה ביותר שמרן יעלים דעתו בפרט חשוב זה, אם מקבלים את טענות שני הצדדים בכתב כשרצונם בכך. וכן נקדים שכל פירושו של הסמ"ע על דברי מרן שהעתקנו לעיל, אינו נראה לענ"ד שכן כתב לפרש מ"ש מרן שאין כופין את האדם שיתן טענותיו בכתב וכו' שהוא על דרך לא

מיבעיא שאין כופין שיתן טענותיו לבעל-דינו משום שלא יהא לו כארי אורב, אלא אפילו לכופו שיתן לב"ד אינו יכול משום שאז לא יוכל לשנות עוד טענותיו וכפי שהעתקנו לעיל. וכל זה תמוה לי משום שדברי מרן הנ"ל הם דברי הריב"ש, והריב"ש לא הזכיר כלל טעמים אלה, ואילו הסמ"ע העתיקם מסוגיא דבבא-בתרא שנבאר להלן, ואילו בנדון דהריב"ש שהוא מקור דברי מרן לא בקש התובע לקבל לידו טענות הנתבע וכו' כמבואר הכל בדברי השאלה. ולכן נראה לענ"ד כיון שדברי מרן הם מדברי הריב"ש, כונתו היא פשוטה שכאשר כתב "ואין לדיין לקבל טענות בכתב" הוא גם כאשר רוצים בכך שני הצדדים, כי הלא דברים אלה ממש מועתקים מדברי הריב"ש ושם כתב מפורש בטעם השני כדי שישמעו הטענות מפיהם ולא יבואו בטענות מסודרות מפי אחר כאשר בודא מלבו וכו', ולפי טעם זה גם כאשר שניהם רוצים אין לקבל טענותיהם בכתב.

וכל זה הוא כפי שהבין הגר"א תחלה, וכך נראה לענ"ד שהיא כונת מרן, אעפ"י שלפי זה קשה במקצת למה כתב מרן תחלת דבריו, "אין כופין את האדם שיתן טענותיו בכתב", והוא מיותר לגמרי אחר שבלאו-הכי אין הדיינים מקבלים כלל טענות בכתב. ואולי מפני שכך בא במקור הדברים בדברי הריב"ש שצד אחד בקש לכפות כתיבת הטענות נגרר מרן אחרי לשון זו, ועכ"פ נראה לי שאין בדקדוק זה לשנות פשט כונת דברי מרן כאשר ביארנו.

אין לכופ הצדדים למסור טענותיהם בכתב

אך זאת פשוט וברור ביותר, שאין לכופ את הצדדים להגיש את טענותיהם בכתב (כפי שנוהגים כיום בבתי-משפט אזרחיים להגיש כתבי תביעה והגנה), והוא נגד משנה מפורשת: אין כותבין שטרי בירורין וכל מעשי בית-דין אלא מדעת שניהם (בבא בתרא קס"ז:)

ומפרשת הגמרא הכא תרגימו שטרי טענתא. רב ירמיה אמר זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד (שם קס"ח.). ופירש רשב"ם שטרי טענתא שני סופרי הדיינים היו כותבים טענות אנשי הריב כדי שלא יהיו טוענים חוזרים וטוענים, ועל פי אותן טענות פוסקים הדיינים את דינם (היינו כתיבת פרטיכל). זבל"א וזבל"א, והיו כותבים בשטר פלוני בירר לו דיין פלוני ופלוני דיין פלוני עכ"ל. עוד שם במשנה: רשב"ג אומר לשניהם כותבין שנים לזה לעצמו ולזה לעצמו. פירוש דברי הרשב"ם, שכאשר באים בעלי דין לפני הדיינים היו כותבים סופרי הדיינים בשטר את מי בירר כל אחד מבעלי הדין (כמובן אם לא באו בפני בי"ד קבוע, אלא בזבל"א), וכן את טענותיו כדי שלא יוכלו לחזור בהם הן מהדיין שביררו והן מהטענות שטענו. והנמק"י פירש כמו הרשב"ם והוסיף "על כן אין רשאי לכתוב אותן טענות אלא מדעת שניהם", כלומר משום שאחרי הטענות אין רשאי יותר לחזור בו, ויותר מבוארים דבריו בנמק"י סוף פרק קמא דבבא מציעא עיין שם.

מפורש יוצא שאפילו בשעת הדין אין רשאים סופרי הדיינים לכתוב את טענותיהם אלא מדעת שניהם והסכמתם. זאת ועוד כתב הרשב"א בחידושיו למס' בבא בתרא וז"ל: שטרי טענתא אין כותבין אעפ"י ששמעו מהם טענות בבית הדין שמא הוא רוצה לחזור ולטעון, ומשכתבו על פיהם אינם יכולים לחזור ולטעון, ואע"ג דקא יהיב אמתלא ואע"ג דלא אתו עדים דמשעת כתיבה הוה ליה לברורי טענתיה עכ"ל. וא"כ הוא הדין והוא הטעם שגם הדיינים עצמם אינם רשאים לכתוב הטענות ללא הסכמתם. וכן פירש הרב תפארת ישראל להדיא על המשנה שם, "אין כותבים שטרי בירורין אלא מדעת שניהם וכו' או שטר שכותבים הדיינים לברר טענות בעלי הדין מה טוענים זה על זה" עכ"ל. א"כ קל וחומר וכל שכן הוא שאין לכוף שום צד להגיש לבית הדין טענות בכתב. וכ"כ הנמק"י (שם) דלמדו מכאן שאין כופין לשום אדם שיתן טענתו

כתובה אפילו לבי"ד וכל שכן לבעל דינו דדמי עליה כאריא ארבא עכ"ל.

והלכה זאת פסקה הרמב"ם (בהלכות מלוה ולוה פכ"ד) אין כותבין וכו' ושטר ברירת הדיינים או שטר טענת בעלי דינים וכל מעשה ב"ד אלא מדעת שניהם. וזה המקור למה שפסק מרן, והעתקנו דבריו לעיל: "אלא ישמעו הטענות מפיהם ויצוו לסופר לכותבם, ולא יכתבו אלא מדעת שניהם". מפורש יוצא שאף סופרי הדיינים אינם רשאים לכתוב הטענות מפי בעלי הדין אלא מדעת שניהם וכ"ש שאין לכופ להגיש טענות בכתב וכ"ש למסרם לבעל-דינו.

אלא שלפי זה שכונת המשנה דאין כותבין שטרי בירורין אלא מדעת שניהם היינו דאין סופרי הדיינים כותבין (כפירוש הרשב"ם הנמק"י ועוד), או אפילו הדיינים עצמם (כפירוש התפארת ישראל), והצורך בכתיבה זאת כבר נתבאר לעיל שהוא כדי שלא יוכלו בעלי-הדין לחזור בהם או כדי שיפסקו הדיינים על פיהם, אם כן מה טעם רשב"ג החולק על חכמים וסובר: לשניהם כותבים שנים לזה לעצמו ולזה לעצמו. וביארה הגמרא סברתו, דאמר לא ניחא לי דתהוי זכותך גבי זכותי דדמית עלי כאריא ארבא. ופירש הרשב"ם, כל שעה כשתראה הכתב תבוא עלי בעלילות טענותיך הכתובים בו ושם תראה טענותי ונבוא לידי מריבות כי איש מריבות אתה עכ"ל. והוא תמוה ביותר, וכי הטענות שכותבין סופרי הדיינים בשביל הדיינים, מצויין הם בידי בעלי הדין לעיין בהם בכל שעה שירצו, וכי לשם כך נכתבו, ולמה ימסרו סופרי הדיינים שטרות אלה לידי בעלי הדין כלל ועיקר. במלים פשוטות, שטרות אלה הם פרטי-כל של בית-הדין, ומה להם לבעלי-הדין ולשטרות אלה. ויש עוד דקדוקים לשיטה זאת, אך דבר זה הוא תמוה ביותר ואכמ"ל. (אגב נציין כי פירוש הרשב"ם הוא קשה קצת שפירש דמית עלי

כאריא ארבא, משום שאיש מריבות אתה. וראיתי להמאירי בזה פירוש אחר בדברי רשב"ג הסובר לשניהם כותבין לזה בפני עצמו וכו', "שאם לא כן כל זמן שאני צריך לעיין ולהתבודד על הטענות אתה אומר שאתה צריך לו, ושמא תאמר לעיין בה ביחד, דמית עלי כאריא ארבא" וכונתו שהעיון בטענותי בנוכחותך מפריע לי כי בעצם היותך בעל-דיני דומה אתה עלי כארי אורב לי).

ועוד פרט תמוה לשיטה זאת, שאין רשות לסופרי הדיינים להעלות טענות הצדדים בכתב אלא מדעתם ורשותם, והוא תימה הלא עתה כבר עומדים הם לפני הדיינים וטוענים טענותיהם, ועכשיו הוא זמן כתיבת הטענות, ועפ"י זה יפסקו הדיינים הדין, ומה טענה היא זאת שכל זמן שלא נכתבו טענותיהם יכולים לחזור בהם, ואם לא עכשיו אימתי, ורשות זאת למה.

ולפירוש רבינו גרשום לא קשה מידי, שהוא מפרש שטרי טענתא זה בורר אחד נאמן שמקבל טענותיהם (נראה שצ"ל טענותיו) וכותבין וזה בורר לו אחד שמקבל טענותיו וכותבין כדי שלא יתחלפו טענותיהם ונותנים לכל אחד טענותיו ואותן של חבריו והולכים לבית הדין עכ"ל. ולפירושו לא בסופרי הדיינים איירי מתניתין אלא בהכנת כתבי טענות שמכינים לפני עמידתם בדין כנהוג בזמננו, ועריכת טענות אלה אינה נעשית אלא מדעת שניהם בלבד, ולסברת חכמים נכתבות טענות שני הצדדים בשטר אחד ונמסרות לשניהם, ולדעת רשב"ג כותבין לזה לעצמו ולזה לעצמו. ופירש רבינו גרשום "טענותיו ולא טענות חבריו והכי נמי לאידך שלא יתחלפו טענותיהם", ועל זה פירשה הגמרא הטעם דלא ניחא לי שיהיו זכיות טענותיך עם זכיות טענותי בשטר אחד שאיני רוצה להשתתף עמך דמית עלי כאריא ארבא, ואח"כ הולכים לבי"ד עם טענות מסודרות וחוזרים וטוענים בפני בית-הדין.

ולפי זה משנתנו אינה עוסקת בסופרי הדיינים, אלא באותם שמכינים הטענות לפני ההופעה בבית-הדין, ולפי שיטה זאת אפשר

שסופרי הדיינים רשאים לכתוב טענות בעלי הדין בשעה שטוענים בפני בית-הדין אף שלא מדעתם, ואין זה מתחום נושאינו. (אגב אורחין נציין, שלפי שיטת רבינו גרשום נתישבה קושית המפרשים שהביא הרב המגיד בהלכות מלוה ולוה שציננו לעיל פרק כ"ד ה"ב, דמאי טעמא דרבנן אם זה רוצה שיהיו זכיותיו בידו (היינו לפי הפירוש המקובל שכותבין שטר אחד דוקא). ותירצו כגון שאומר לו נכתוב שנינו ביחד ויעמוד השטר בידך ולכשאצטרך תראהו לי. ואילו לפירוש רבינו גרשום קושיא זאת מעיקרא ליתא כמובן מאליו, אבל לא ראיתי לאחד מהפוסקים שהביא סברת רבינו גרשום להלכה).

על כל פנים מפורש יוצא מכל הנ"ל שאין לכופ שום צד למסור טענותיו בכתב אפילו לבית-הדין, וכל-שכן לבעל-דינו.

סיכום ההלכה

וראיתי להכנה"ג על דברי מרן הנ"ל (בסימן י"ג, בהגבה"י אות ח') שכתב דברי הנמק"י, שלמד מכאן שאין כופין לשום אדם שיתן טענתו כתובה לב"ד, וכ"ש לבעל-דינו. וכתב הוא ז"ל דיראה שהרב הנמק"י לסברתו אזיל שפסק כרשב"ג דאין כותבין שטרי בירורין אלא לזה בפני עצמו ולזה בפני עצמו משום דאמר דמית עלי כאריא ארבא, אבל לחכמים דס"ל דכותבין שטרי טענתא בשטר אחד, ודאי שיכול אדם לכופ לבעל דינו שיתן טענתו כתובה לו וכ"ש לבית-הדין. וכתב שכן מוכח מפורש מתשובת הרשב"א שמביא הב"י בסמוך, וכיון שהלכה כחכמים שרובא דרבוותא הכי סבירא להו, יש לתמוה על רבינו המחבר שהעתיק בספרו הקצר לשון הנמק"י לפסק הלכה היפך כל הגדולים, וגם על הרבנים בעל המפה ע"ש וסמ"ע תמה שלא הגיהו על זה כלום. ושוב דחה דאין זה ענין למחלוקת רשב"ג וחכמים, דמחלוקתם היא בהסכימו שניהם לטעון בכתב בזה

הרשות בידם, ועל זה פליגי רשב"ג וחכמים אם כותבים שטר אחד או שנים וכו', ודברי הנמק"י הם כשלא הסכימו לטעון בכתב, ובהא אפילו חכמים מודו לרשב"ג דאין יכול לכופו שיתן טענתו כתובה אפילו לבית-דין וכ"ש לבעל-דינו, ובזה אפילו הרשב"א מודה. זה תוכן דברי הכנה"ג בקיצור ועיין שם שהאריך.

ולענ"ד זה ברור ביותר שכל מחלוקת רשב"ג וחכמים היא כאשר הסכימו לטעון בכתב, וזה פשט המשנה, אף שהכנה"ג עצמו חזר והקשה על זה ונדחק מאד ובסוף הניח בצ"ע מחמת זה. וגם האורים (בסימן זה ס"ק י"א) כתב מפורש דמחלוקת רשב"ג וחכמים איירי בהסכימו לטעון בכתב וזה פשוט וברור.

הא קמן מפורש מכח הדין שאין שום אפשרות לכופו בעלי-הדין שיגישו טענותיהם בכתב אא"כ נתרצו מעצמם, וגם כתיבת הטענות ע"י סופרי בית-הדין אף היא מדעת שניהם וכמו שנתבאר להדיא. וכ"כ הסמ"ע בסימן זה ובסימן פ' וכמו שנתבאר.

המנהג עתה לטעון באמצעות כתבי תביעה

והנה כתיבת הטענות ע"י שני הצדדים באה כדי למנוע מהם לחזור בהם אחרי שטענו (כמבואר בסימן פ' בדין טוען וחוזר וטוען עיי"ש) ולכן כתב מרן (שם סעיף ב') יש אומרים שלאחר שכתב טענתו בשטר אינו יכול לחזור ולטעון ואפילו בנותן אמתלא ואפילו לא הוכחש. והרמ"א הגיה: ויש אומרים דהבית דין יכתבו הטענות כדי שלא יוכל לחזור ולטעון עכ"ל. וכל זה כבר נתבאר לעיל היטב. ומכאן פרץ מנהג כתיבת כתבי-תביעה, וכן כתב הרב ערוך-השולחן (שם אות ה'): יש שכתבו שנכון להבית-דין לבקש מבעלי-הדין שיתנו טענותיהם בכתב או הב"ד עצמם יכתבו הטענות כדי שלא

יוכלו לחזור ולטעון ויגרמו טרדת הדין בחנם, וידקדקו בכתיבתם להגיד פעם אחת ולא לשנות בטענות עכ"ל. דוק היטב גם בדברי מרן הנ"ל וגם בדברי הרב ערוך-השולחן שלשונם רחוק מאד מכפיה, לבקש מבעלי-הדין שיתנו טענותיהם בכתב, וכמו שביארנו שאסור לכופ שום צד לתת טענותיו בכתב.

ציון עובדות יסוד בכתב-התביעה

ואציין כאן לשבח את נוהלי הדין ב"בידינא רבה לעדת הספרדים בירושלים" (אשר פעל עד להקמת מדינת ישראל), שישבו בו גדולי תורה והוראה, ואנכי הקטן זכיתי לשבת במחיצתם (כדיין נוסף) שנים רבות, ושם נהגו ממש כפי שכתבנו לעיל מעיקר הדין. וכל אדם שבא לתבוע את בעל-דינו לדין-תורה, היה פונה למזכירות בית-הדין ומוסר יסוד תביעתו בלבד (דרך משל חייב לי כך וכך...), ולא נתבקש למסור שום פרטים נוספים. על יסוד זה נשלחה הזמנה לנתבע, ורק בפני הדיינים שטחו שני הצדדים טענותיהם, וסופר בית-הדין העלה הדברים בכתב. זה נראה לענ"ד דרך ההלכה המחזורת.

אלא שכאשר הוקמו בתי-הדין של הרבנות הראשית לישראל, והוכנס בהם סדרים נאותים המקובלים בבתי-דין אחרים, הותקנו "תקנות הדיון בבתי-הדין הרבניים", ושם אנו מוצאים בפרק ג': הגשת המשפט, סעיף כ"ג, כדלהלן: כל תביעה תוגש ע"י מסירת כתב-תביעה למזכירות בית-הדין. ובסעיף כ"ד ס"ק (4) נאמר: כל כתב תביעה יכיל העובדות המשמשות יסוד לתביעה.

הכונה כנראה ברורה, שאין צורך לפרט בכתב-התביעה כל פרטי הטענות כמקובל בערכאות, אלא את עובדות היסוד בלבד. אמנם, עצם הצורך להגשת משפט באמצעות כתב-תביעה דוקא, הוא חדוש גדול, שכן יש בו מן הכפיה לטעון בכתב, אבל פשוט ביותר

שיש לזה יסוד בהלכה, ככל אשר נתבאר לעיל, וביחוד שאין כאן אלא ציון עובדות יסוד בלבד.

והטעם לזה הוא ברור, מפני שכל ירידה לבית-הדין יש בה זלזול בדברי רבותינו: אין אדם רוצה שתתבזה אשתו בב"ד, (כתובות ע"ד:), ולכן אין לכופ אדם להופיע בפני בית-הדין לפני שיוכיח התובע שיש יסוד כל שהוא לגופה של תביעה, כי שמא טועה הוא, או סתם טרחן וכדומה. ודמות ראייה לזה מדין הטוען נלך לדון בפני ב"ד פלוני שהוא ב"ד גדול בתורה, שכופין הלואה אם יש לתובע עדים או ראייה הנראה לב"ד שבעירו שיש ממש בטענתו אבל בלא-הכי אין כופין אותו לילך עמו (עיין בחו"מ סימן י"ד סעיף א' בדברי מרן והרמ"א). והוא הדין במדה מסויימת לעצם הירידה לדין ודו"ק. כל הנ"ל כתבנו ללמד זכות על מה שכבר נהגו, אבל משפט התורה בעיקרו ויסודו הוא כפי שכתבנו בראשית דברינו: שמע בין אחיכם, לא על-ידי עורכי-דין מורשים, ואז, ושפטתם צדק. שמיעת הטענות מפיהם של בעלי-הדין עצמם, שלא באמצעות עורכי-דין, ולא באמצעות כתבי-תביעה והגנה, הערוכים מראש ע"י מומחים, היא ערובה נאמנה לבירור צודק של הדין, ולהוצאת משפט אמת לאור.

מב

האם יש להשבע שבועת אמת

הנני מאשר קבלת מכתבך מיום א' אייר דנא, בשאלתך, שנתבעת לדין ע"י... וטען עליך (לדברייך) טענות שקר... ואין אתה יכול להוכיח שקרו... ובית-הדין חייבו אותך שבועה, ואם לא תשבע חייב אתה לשלם... ועתה רצונך לדעת אם רשאי אתה לישבע שבועת אמת... ולדברייך בטוח אתה בצדקת טענותייך... וידידים שלך מיעצים לך לא להשבע אפילו שבועת-אמת... והוספת שהסכום שתתחייב לשלם הוא גדול וקשה עליך. ואשיבך בקצרה מאפס הפנאי: